

ОБРЯД

ПРЕДИСЛОВИЕ

Старинные обряды, как песни, ремесла и промыслы стремительно, на наших глазах уходят. Без фольклора «народ, как народ» невозможно представить. Фольклор — это мудрость, накопленная веками существования людей. Именно в нем сокрыты национальные особенности, отражающие жизнь, воззрения, идеалы и неповторимая лексика.

Живая традиционная культура воспроизводится и хранится проживающим на конкретной территории населением, ее содержание и характер проявления зависят от конкретных людей, носителей культурных традиций, обеспечивающих преемственность культурных навыков и представлений. Наш народ сохранил удивительные произведения устного творчества, это бесценное культурное наследие, которые мы должны сохранить, приумножить и передать будущим поколениям.

Фольклор доступен и детям, и взрослым. Фольклорные праздники всегда яркие, живые, просты в разучивании, красивы для исполнения, полны красок. Наша задача знакомить с народным творчеством, с традициями и культурой народов, проживающих на территории нашего Эхирит-Булагатского района. Вашему вниманию предлагаем пилотные выпуски серии «Обряд, как наследие предков». Проект реализован на средства регионального гранта, в рамках конкурса «Социально-значимые проекты некоммерческих организаций по сохранению национальной самобытности Иркутской области, гармонизации межэтнических и межрелигиозных отношений».

*Оксана Афиногенова, председатель
ООО Эхирит-Булагатская районная
бурятская национально-культурная
Автономия «Харгана»*

ОБРЯД «УУСЫН МЯХАН»

Жэл бури убэл болоходо, буряад зон урданһаа уусэ аладаг. Уусэдэ ямар малнууд ородог бэ гэхэдэ-морин, ухэр адаһан. Урданай сагта зон эбтэй, бэе бээдээ туһалдаг, ажа-лаа хамтаа ябуулдагбайгаа. Тиимэһээ уусээ алахадаа, мяхаа ехээр шанажа, аха дуунэрээ, айлайнгаа зониие зарлажа, баранииень талгадаг юм. Мяхаа эдихынь урда гэрэй эзэн галдаа хургэдэг. Тиигээд, урданай сагта уусэдэ ерэнэн хунууд юроолнуудые хэлэжэ, дуунуудые дуулаладаг байгаа. Ухэр адаһа уусэ гаргахада иигэжэ уреэдэг:

- Убэһэнтнай хултай байг, уусэтнай тарган байг.

Мори уусэ гаргахада иимэ юруул хэлэдэг:

- Адуунтнай арьбантай байг, Даагантнай далантай байг.

Сцена I

На сцене в полумраке при зажжённых свечах сидит бабушка, вяжет носки, рядом лежат выкройки унтов, рукавиц. По левую сторону от неё невестка в колыбельке качает ребёнка и напевает вполголоса. Отец (дед) делает черенки для топоров, ножей. Забегают дети (мальчик и девочка):

- Абгай, тоодэй, манай баабай уусээ алаа, тиигээд таниие мяха эдихээ ерэхэ гэнэ.

- Уайн даа. Хунууд ерээ гу?

- Ерэжэ байна. Мяхаа тогоонуон абажа байна. Бидэ Мани туудээ, Тамара туудэй, Кости абгатниие хэлээбди. Тиигээд Тани хэлэхээ ерээбди.

Невеста спрашивает:

- Манай баабай таанарта.

Дети:

- Бии, Бии. - убегают.

Дед с бабушкой собираются, обращаются к невесте:

- Бэрээхээ, бидэш удаан болохогуйбди.
Хара ууни хаана энэ

буубэйгээ тэбэрижэ уйлуулжа ябахамнайб. Бидэ баймган, нуумган мяхын эдеэд ерэхэбди. Муухаан, бу уйлаарайн. (Уходят.)

Сцена II

Заходят в дом, где варится мясо.

Дед:

- Сайн байна. Мяхамнай болон, болон байнал.
- УУсэтнай хэр тарган байгааб?
- Баагуй, баагуй. Бараг байгаа.

Кто-то из гостей обращается к молоденькой девушке:

- Уу, ахай, ямар найхан болоош? Удаанай шамайгаа хараагуйб. Хадамдашье угэхэдэ хамаагуй болоод байна бэшаал.

Обращаясь к своей жене:

- Харлаа, харлаа, энэ манай бэсэгэн хубуундэ зохид бэшэ гу? Бэрэ хээхэдэ найн байгаа.

Девушка смущённо отвечает:

- нэн, танай тамхи татадаг, архи уудаг хебеендэтнай хэн ошоход.

Хозяйка выносит мясо, Просит раздать мясо всем. Кто-то из мужчин раздаёт мясо детям. Взрослые садятся за стол. Мужчины разлив тарасун, говорят благопожелания. В это время дети играют (девочки - шагай, мальчики - зоско).

Запевают:

Ухэр боомо утэлжэ
Уусын мяхан болобо хаяа
Унгэ юнэн хубилжа
Улгын харуур болобо хаяа.

Просят исполнить свои любимые песни.

Поочерёдно поют песни, загадывают загадки, шутят.

Один из гостей украдкой вынес мясо за пазухой.

Мужчина у него спрашивает:

- *Газаа нара сагаан гу?*

- *нара сагаан, найд сэсэн. Хита халуун, хитаамай тэнэг.*

Сидящие за столом смеются. Ему подают стакан с тарасуном:

- *Мэ, мэ, муноошынгоо даралгын нэгээ уушха.*

Тот берёт и выпивает тарасун и говорит:

- *найшуули забхартаа, харьхан гузээн садаа.*

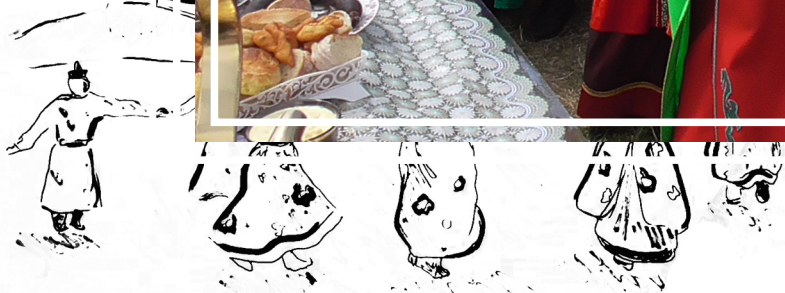
- *Зай, уусэшье эдибэбди, тогоонойнгоо уубабди, тиибэл хээрээ хухалая.*

Молодежь соревнуется в разбивании хребтовой кости, люди постарше болеют каждый за своего сына или внука, подбадривая их.

- *Залуугаа заримынь утэлхэноо улоорынь, Ёноорон ёхороо хатарылаа.*

Танцуют ёхор.

Когда соседи собираются расходиться по домам, хозяйка дома в чашки накладывает мясо (зэмһэ) для тех, кто не смог прийти в гости по той или иной причине и сверху обязательно кладет нож. По поверью, сваренное мясо в позднее время нельзя таскать из дома в дом.

ОБРЯД «ТУРХЭМДОО АЙЛШААР ЕРЭЛГЭ»

Жена сидит с ребёнком, поёт песню. Появляется пьяный муж без добычи. Оъяснение мужа:

- Урдашье хээртэ, хойтошье хээртэ гуроохэн угы, хооһоор зобоод ерээб.

Жена ругает мужа:

- Хоёроо алдаһан, амаа хатаһан, ой соо агнаагуй, стол дээгуур агнаад ерээш. Мяхашье асараагуйд, юу эдеэ эрээш, энэ тараг эдеэд, ороод унта.

Мужа укладывает спать, поёт песню:

Буубэйн баабай орондоо
Буусхэ нохой ургайдаа...

Настаёт утро. Жена:

- Тураар дуурэн хубууд басагаша гаргаад угооб. Наһандаа гансаараа эдээнээ ургооб. Газашье, осоошье худэлмэри ходо гансаараа хээб. Ямаршье туһагуй, ганса унталгын хурайха байһымаш. Шамай алаашье хадаа уурни дууһаха.

Жена гремит посудой. Муж просыпается:

- Зай болоо, болоо.

Жена:

- Басагамнай хадамда ошоһоор юһэ хоноо. Муноодэр худагыемнай дахуулжа, базандаа асаржа ерэхэ байна. Остолоо бэлдэхэ хэрэгтэй. Аһаа эдеэлээд, ошожо айлаа аха дуунэдээ зарлыш.

Встают дети, начинают играть, некоторых отправляют звать гостей.

Приходят соседи:

- Ахаймнай һая ошоо гэжэ һанахада, юуэ хоношобо гү?

- Хэдэн хун ерэхым?

- Ахаймнай хэр амияа харуулбааб, ямар бэрэ гэжэ хэлуулбааб.

Тоодэй:

- Энэ худагындаа һайнаар угтажа, сайлуулжа, залаалжа табиха ёһотойбди. Битнай зоохэй шанахаб.

Рассказывает, как варить саламат внучке постарше, которая на выданье. Забегает ребёнок, оповещает приезд гостей.

Отец:

Зай. Хундэтэ айлшад, хурэхэ гэхэн нютаг нугаяа хурэжэ ерэбэлта, олохо гэхэн айлтнай танаһаа холо бэшэхэн байгаа, Бидэ таниие угтажа байһан хун зон гээшэбди.

Худагы:

- Шэнэ ураг тарагаа, худа худандаа байдал һуудалынь хархаяа ерээбди, ёһын хусэжэ, юһэ хонуулжа, бэрэтэеэ айлшалжа ерэбэбди.

Усаживают гостей за стол.

Дочь:

- Эжы баабаймни, айл нугамни, битнай базангуудаа, хадам эхээеэ турхэмдоо танаараа танилсуулхаяа асарааб, танаа үзэхээеэ, ан зан дуулахаяа ерээб.

Хозяева:

- һайн, ерэжэ сайлагты, сагаалагты, элбэг эдеэгымнай эдижэ, тогооноймнай архи амсагты.

Хозяйка:

- Шэнэ худагыдаа һаба табихамни.

Поёт:

Бариһан бокалым бодоо хадаа
Балгаад һабадан хургоорэй
Басирһан зугааем бодоо хадаа
Базантаа зугаалаад хургоорэй.

(повязывает залаа).

Худагы:

- Угаа холоһоо ерээлби,
Уһа отолоод ерээлби.

Угаа һайхан худандаараа
Зугаалахаяа ерээлби.
һабаяа ургээд, урезэнэ:

Худа худагы хоерни,
Хойштоо хойто һуудалаа
шуһадуулха,

Баруун нуудалаа тонодуулха
Бэрэ буулгажа байгаарайт.

Детям:

Эдир багашуултнай
Эрдэмэй харгы руу ябаг лэ
Залуу наһатай хубууд басагаднай
Эрхим хунууд болог лэ!

(рассказывает о своей невестке).

Одна из соседок базангуудтань поёт:

Ходог ходог тэргэээ
Хотолзохынь хулээнэб
Холоһоо ерэхэн худагындаа
Холшорлохыень хулээнэб.

(повязывает залаа)

Базангуудай дуун:

- Аялгааниинь амандаа, алтан шаасан хармаандаа...

Дочь:

- Баабай мамамни, намдаа яһалхан наада наадажа, яһа-
лым һайнаар зохёогоо, айл аха дуунэрни намаяа яһалаар
бэлэглээ, би оорынгоо дуу басагадаар алтанһаа хубаал-
дахам.

Молодёжный ёхор.

Мужчина:

- Угтажа байһан худануудтнай
Үдэшын духаряа барижа байнабди
Барда нохой табигдахаяа байна
Баханаяа тушэхэмнай дутэлжэ байна.
Баран худануудаараа уулзажа
Баян дайдатаймнай танилсабат
Харгыншье гоёлто залааемни зуубэт
Танаа ушоо гоё худагынад болохые хусэнэбди.

Хозяева:

- Хададаа таряагаа
тариһамнай хадамал
боложо дэлгэрхэ.

Харида басагаа угэһэмнай
зээнэд боложо дэлгэрхэ...

Худагы:

- Хортой хаяаһаа буулагтнай
Харьяад гараад найхан даа
Отонхойдоо ошоһон басагамнай
Олон болоод найхыемаа.

Айлай тоодэй:

- Хурэнгын хойно һуухым
Хултэй остоол бэлдээрэй
Хубэрэн шэдэн һуухыем
Хурэн торго бэлдээрэйт.

Мать:

- Хадам эхээ урайһа хайшяа хам бу хаяарай,
Хадамаа урда хорд-ёрд бу гээрэй.

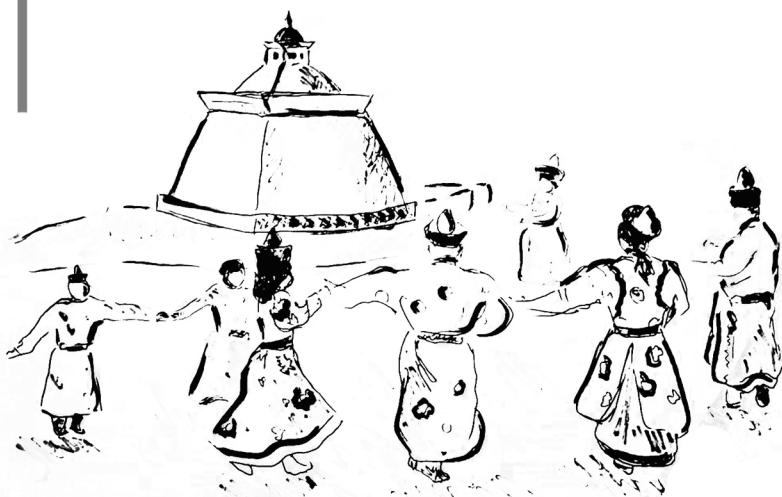
Худагы:

- Булжамуурай дуунаар бодожо,
Харсагын дуунаар хэбтэдэг,
Үбгэд һамгадаа ерэхэдэ сагаалжа,
Үнеэдээ ерэхэдэ һуулгаяа барижа
тодонол даа бэримни.

Тётя говорит шуточный тост:

- Хазагад гэһэн базандаа
Хаяа мургуулээрээ
Бурд гэһэн базангуудаа
булан мургуулээрээ
хадамаа хубууе найнаар хараад ябаарай.

Ёхор.

СЦЕНАРИЙ «УУСЫН БАЯР»

1. Дети поют песню приветственную.

2. Ученик:

Убэлнай ерэжэ, уусын уе болобо гээшэл даа. Ураг тарагаа, уеэлэ хаяалаяа, зэргэлжэ һууһан хуршэнэроо урижа, уусын баяр гаргаябди!

3. Призыв:

*Дурбэн хултэй остоолдомнай
Дуурээр орожо һуугыт
Дурэ арьбантай уусыемнай
Амсалхаяа ерыт!*

Приходят гости:

Диалог:

- Сайн байна!
- Сайн Сайн орогты манайда.
- Адуу малтай хэр ондоо (хурэдоо) орооб?
- һайн Яһала шэнээтэй. Тугалнай-буруун, буруумнай-хашараг болоо, хурьгаднай тулгэ болобо, унагамнай-дааган болобо.
- Уусэтнай тарган гу?
- Тарган. Тарган.
- Табан хурган арьбин

гараал даа.

(Гэрэйээзэн галдаа мяхаа хургэнэ)

- Уусын зэмнэ тандаа угэхэм. Урданай ёһо заншалаар.

4. Хозяева дома раздают мясо

- Уусын зэмнэ тандаа угэхэм. Урданай ёһо заншалаар.

Первый кусок - Хуншье, Малшье заяабаритай, энэ заяанай мяха баригты.

Второй кусок - Энэ «Утэгэй мяхан». Залуу хубуундэ угэнэб. Айлда олон удхэн боложо байгты.

Третий кусок - Энээ Бараанай мяхан танда угэнэб. Хуштэй эрдэмтэй боложо байгаарайт.

Четвертый кусок - Хэлэнэй узуур басаган шамда угэнэб. Мандагар болоходоо дууша болоорой, хур хэлэхэ газарта хунэй хойно бу Пуугаарай.

5. Гости говорят благопожелания:

- Убпэнтнай хултай боложо байг,
уусэнтнай ушоо тарган боложо байг,
адуунтнай арьбантай байг,
даагантнай далантай байг.

Табан хушуу малтнай

Тала дуурэн удужэ

Алдар ехэ нэрэтнай

Арадай одон болуужа

Хүйтэн убэлэй ханые

Хушэлэн дабажа,

Унаган, дааган хүрэгнай

Унаагай хулэгууд болог лэ.

Хуригшэ унеэнэй нуоор

Хун зоноо хундэлжэ

Улаагша унеэнэй нуоор

Улад зоноо хундэлэгты.

Хотогор баян таладаа

Хонин хүрэггоо удхэжэ

Найдамтайгаар дабшажа

Нютаг нугаяа нэрлуулэгты.

Ёхор.

